

Právní poradna pro využití filmů ke vzdělávacím účelům

Přehled právní legislativy k tématu využití audiovizuálních záznamů ve výuce

- Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) – zejména ust. § 31 odst. 1 písm. c) (tzv. výuková a výzkumná zákonná licence), a dále § 35 odst. 3, resp. § 60 (podmínky pro užívání školních děl);
- Zákon č. 496/2012 Sb., o audiovizuálních dílech a podpoře kinematografie a o změně některých zákonů (zákon o audiovizu) – zejména ust. § 8 odst. 4 (nutnost písemného souhlasu nebo originálního nosiče od NFA v případě filmů, kde již uplynula práva výrobce zvukově obrazového záznamu);
- Zákon č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů – dle ust. § 14 vykoná Státní fond kinematografie autorská práva k filmům vyrobeným v někdejších filmových studiích Barrandov a Gottwaldov (SFK je aktuálně v této věci výhradně zastoupen ze strany NFA).

Otázky a odpovědi (FAQ)

Může vyučující promítat ukázky z filmů, případně celé filmy ve výuce na základních, středních a vysokých školách (například v hodinách dějepisu, literatury, jazyků apod.)?

Ano, dle ust. § 31 odst. 1 písm. c) autorského zákona (tzv. výuková a výzkumná zákonná licence) platí, že při výuce (ve smyslu ústní přednášky) na všech uvedených typech škol je možno promítat ukázky z filmů a dokonce i celé filmy, jsou-li splněny následující podmínky:

- a) film musí být promítnut výhradně pro ilustrační účel; to znamená, že výuka nesmí být pouze „záminkou“ pro promítání filmu, ale musí být jeho plnohodnotným doplňkem (tj. musí sama o sobě – svou edukativní hodnotou i rozsahem – svébytně obstát vedle promítaného filmu. Vhodné je tedy například film doplnit odborným úvodem vyučujícího, který ozřejmí, co má být filmem demonstrováno, a po jeho skončení uspořádat diskusi se studenty/žáky na téma, které film ilustroval);
- b) film musí být promítnut pouze v takovém rozsahu, který odpovídá sledovanému účelu; není tedy možné promítnout celý film tam, kde k ilustraci určité probírané látky postačí pouze kupř. desetiminutová ukázka.

(Příklad: V hodině dějepisu budou probírány techniky válečnického umění v době napoleonských válek; k ilustraci postačí např. promítnutí odpovídající několikaminutové pasáže z prvního dílu Bondarčukovy filmové trilogie „Vojna a mír“, neodůvodněné by v daném případě naopak bylo promítat celý díl či dokonce celou tuto trilogii.);

- c) výukou nesmí být sledováno dosažení zisku (slovy zákona „přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu“); tato podmínka nevylučuje, aby byly od žáků/studentů (jejich zákonných zástupců apod.) vybírány peněžní příspěvky nezbytné k realizaci výuce (typicky školné ve standardní výši na soukromé škole, z něhož je hrazen provoz školy, platy učitelů apod.); vyloučeno však je, aby vybíráním určitých příspěvků na tu

část výuky, kde dochází k promítání filmu, bylo sledováno něco jiného, než právě pokrytí nákladů na realizaci této výuky

(Příklad: je tedy možné vybírat příspěvky na pronájem promítacího přístroje či jiného nezbytného technického vybavení, které škola nevlastní).

- d) V rámci výuky je nutné uvést tzv. citační údaje k filmu, tj. jméno autora, název filmu a zdroj (země a rok výroby); uvedení těchto údajů je možné ústně při výkladu, ale například i formou promítnutí titulků filmu.
- e) Je třeba respektovat tzv. tříkrokový test (§ 29 odst. 1 autorského zákona), který zapovídá, aby i formou realizace výukové zákonné licence byly nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora (včetně zájmů majetkových). Tyto oprávněné zájmy by mohly být dotčeny tehdy, pokud by se promítání filmů ve výuce dělo v příliš masivním množství (např. by neminula ani jedna vyučovací hodina, kde by se nepromítal nějaký film). Jinými slovy, škola nesmí suplovat kino, televizi a další podobné instituce.

Není-li splněna kterákoliv z výše uvedených podmínek, musí provozovatel výuky (tj. typicky provozovatel dané školy) získat od nositelů autorských a dalších souvisejících práv k příslušnému filmu smluvní licenci k užití tohoto filmu. Tato licence již může být zpoplatněna (v tomto případě úplatnost licence plně závisí na dohodě s nositelem práv). Vedle této licence musí být v uvedeném případě vypořádána i práva k hudebním dílům zařazeným do filmu, a to smlouvou s kolektivním správcem OSA (více na www.osa.cz).

Jak je to s mateřskými školami, když učitel pouští dětem televizi nebo pohádky z DVD?

Samotná skutečnost, že by se promítání filmu mělo dít v mateřské škole, ještě nevylučuje možnost promítat filmy bezúplatně, resp. bez odpovídající smluvní licence. Musí však být splněny všechny výše uvedené podmínky: Jakmile kterákoliv z těchto podmínek splněna není, je třeba opět žádat odpovídající licenční souhlasy. V daném případě – pokud jsou pouštěny pohádky z televize či DVD – pravděpodobně nebude splněna podmínka, že pouštěním filmu je sledována ilustrace nějaké výuky.

Jak má postupovat pedagog, který si připravuje nepovinný předmět filmové/audiovizuální výchova. Musí řešit práva na filmy, které bude promítat?

Skutečnost, že předmět filmové/audiovizuální výchova je na některé škole nepovinný, nehraje z hlediska zákona žádnou roli. I zde platí, že učitel práva k filmům řešit nemusí, splní-li všechny shora uvedené podmínky. Zde je třeba dát si pozor zejména na dodržení tříkrokového testu: Domnívám se, že ani v tomto případě nebude tento test překročen za podmínky, že budou pro ilustraci promítány filmy co nejširšího spektra tvůrců (tj. nebude zde docházet k nepřiměřenému zásahu do práv konkrétního autora masivním či opakovaným promítáním jeho filmů) a cílem promítání bude pouze provádění odpovídající analýzy filmů (estetické, sociologicko-historické, technologické, apod.), nikoli suplování role institucí specializujících se na soustavné předvádění filmů jako jsou kina či provozovatelé VoD služeb.

Jaké podmínky platí pro studentský filmový klub na střední nebo vysoké škole? Musí studenti dodržet nějaká pravidla i v případě, že nevybírají vstupné?

Pokud ve filmovém klubu neprobíhají filmové projekce spojené s výukou (přičemž za výuku, jakou má na mysli zákon, nelze považovat například pětiminutový slovní úvod před celovečerním filmem), je

třeba získat smluvní licenci od příslušných nositelů práv. Sama skutečnost, že se filmy promítají pro studenty v budově školy a že se při projekci nevybírání vstupné, nestačí k naplnění podmínek zákonné výukové licence (viz výše).

Je lepší ve škole pouštět filmy/ukázky z DVD, nahrané z televize, nebo stáhnuté z ulozto.cz?

Všechny zdroje/nosiče filmů jsou si v tomto ohledu rovny. Podstatná není technická povaha zdroje, ale výlučně to, zda byl tento zdroj sám o sobě vytvořen legálně. Dle judikátu Soudního dvora Evropské Unie z roku 2014 se výjimky z autorského práva v Evropské unii nevztahují na užívání autorského díla, k němuž dochází na podkladě nelegálního zdroje. Nelegálním zdrojem bude například film sdílený na ulozto.cz, kde je zjevné, že uložení na tomto serveru se stalo bez vědomí či dokonce proti výslovné vůli nositele práv. Legálním zdrojem bude naopak film zakoupený na disku DVD v příslušné prodejně nebo zapůjčený od jeho majitele.

Jak je to v případě, že s žáky natáčíme filmy? Kdo má na filmy práva? Můžeme je archivovat a dále promítat? Můžeme je dát dětem? Můžeme je poslat do soutěže? Můžeme je zpeněžit?

Pokud žák natočí film ke splnění svých školních nebo studijních povinností (vyplývajících z jeho vztahu k příslušné škole), zůstává nadále jeho autorem se všemi autorskými právy, ale škola je přímo ze zákona (§ 35 odst. 3 autorského zákona) oprávněna takový školní film nekomerčně užít k další výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě (tj. typicky pro potřeby učitelského sboru nebo orgánů školy). V případě, že má škola zájem film užívat komerčně a/nebo nad rámec výuky, resp. vlastní vnitřní potřeby (tj. například chce film přihlásit na určitou mezinárodní soutěž nebo ho chce dokonce prodat do filmové distribuce), musí s žákem uzavřít licenční smlouvu; žák je povinen takovou smlouvu za obvyklých podmínek (včetně obvyklých podmínek finančních) se školou uzavřít. Pokud tak neučiní, může se škola domáhat vynucení této povinnosti u soudu, ledaže má žák pro odepření svolení závažný důvod (§ 60 odst. 1 autorského zákona). Pokud škola od žáka práva k jeho filmu takto „nevykoupí“, může žák film libovolně užívat i udělovat licence k jeho užití dalším osobám; pokud by ale tímto způsobem dosáhl určitého zisku, může po něm škola žádat, aby jí z tohoto zisku přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to dle okolností až do jejich skutečné výše (§ 60 odst. 1 odst. 2 autorského zákona).

Mají se tvůrci filmů z řad studentů přihlásit do nějakého ochranného autorského svazu? Máme tam školy přihlásit své studenty?

Škola produkující vlastní filmy není povinna se přihlásit do žádného ochranného autorského svazu (tedy stát se členem tzv. kolektivního správce). Škola však má možnost – stane-li se producentem, tedy výrobcem zvukově obrazového záznamu – nechat se zastupovat kolektivním správcem INTERGRAM, který ze zákona mimo jiné vybírá takzvané náhradní odměny za pořizování kopií zvukově obrazových záznamů pro osobní potřebu a vlastní vnitřní potřebu (tyto náhradní odměny jsou součástí ceny prázdných disků CD, kopírovacích přístrojů apod.). Výrobci zastupovaní INTERGRAMEM mají při splnění podmínek jeho vyúčtovacího řádu nárok na podíl na takto vybraných odměnách (více na www.intergram.cz).

Studenti, kteří jsou autory filmů (resp. děl audiovizuálně užitých jako je například scénář nebo filmové kostýmy), se mohou (ale nemusejí) nechat zastoupit zejména kolektivním správcem DILIA.

Rozhodnutí musí učinit sami studenti (v případě studentů mladších 18 let jejich zákonní zástupci), nemůže je „přihlásit“ škola (více na www.dilia.cz).

Co dělat, pokud chceme organizovat festival dětských/ studentských filmů?

V případě organizovaného a pro veřejnost určeného festivalu je třeba uzavřít se studenty (jejich zákonnými zástupci, jsou-li mladší 18 let), jejichž filmy mají být promítány, standardní licenční smlouvu – ledaže jsou v individuálních případech naplněny podmínky zákona, kdy smlouvy zapotřebí není (např. má-li některá projekce převážně charakter výuky a jsou-li naplněny i další podmínky výukové zákonné licence uvedené výše). Smlouva může být i ústní, ale pro větší průkaznost je vhodné každou smlouvu alespoň stručně zachytit písemně (je přitom možné připravit si i vzorovou smlouvu, kde se bude měnit pouze několik konkrétních údajů).

JUDr. Ivan David (*1985) je absolventem oboru právo a právní věda na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a oboru filmová studia na Filozofické fakultě tamtéž. Působí v advokacii, kde se zaměřuje především na oblast práva duševního vlastnictví (zejména právo autorské a právo ochranných známek) i souvisejících právních odvětví jako právo mediální, právo filmové, právo proti nekalé soutěži, právo reklamní apod. V srpnu 2013 byl jmenován expertem Státního fondu kinematografie se specializací na ochranu práv ke kinematografickým dílům a jejich záznamům.